

การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยใช้หลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาและแนวคิด 7 เสาหลักของพระสงฆ์และ
ชุมชนวัดป่าจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด*

THE DEVELOPMENT OF THE MODEL FOR COMMUNITY FOREST
CONSERVATION BY APPLYING BUDDHIST PRINCIPLES AND
THE 7 PILLARS OF THE MONK AND COMMUNITY
AT WAT PHACHATURAPHAKPIMAN
IN ROI-ET PROVINCE

พระครูปลัดสมหมาย อตถสิทโธ

Phrakhruplalad Sommai Addhasitdho

พระครูวาปีจันทคุณ

Phrakhu Vapeechantakun

พระมหานำเกียรติ วิสุทธิ

Phramaha Namkiat Visutdho

เสรี สวัสดิ์เอื้อ

Seree Sawatuea

อัจฉรา บุปผาพันธ์

Adchara Buppapan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Mahachulalongkornrajavidyalaya Roi-Et Buddhist College

E-mail: Sosommai@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ยกระดับขีดความสามารถของพระสงฆ์และชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิด 7 เสาหลักของพระสงฆ์ 2) ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย คือพระสงฆ์วัดป่าจตุรพักตรพิมาน และชาวบ้านชุมชน เทศบาลจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด รวม 50 รูป/คน เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบ

* Received April 15, 2022; Revised May 2, 2022; Accepted May 19, 2022

สัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกกิจกรรม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สังเกต และสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเชิงเนื้อหา และวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) พระสงฆ์และชุมชนได้มีการประยุกต์หลักศรัทธา หลักจาคะ หลักอรรถประโยชน์ หลักความกตัญญูทเวที หลักสามัคคีธรรม หลักศีล และหลัก อิทัปปัจจยตา และแนวคิด 7 เสาหลัก ได้แก่ การรวมกลุ่มคน การบริหารจัดการป่า การ จัดระบบนิเวศ ผลผลิตที่ได้จากการอนุรักษ์ป่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การดำรงไว้ซึ่ง วัฒนธรรมที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ป่า และการสืบทอดหรือการส่งไม้ต่อจากรุ่นสู่รุ่น นำแนวคิด ทั้ง 2 มาออกแบบแผนการบริหารจัดการป่าชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นที่การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง 2) ป่าไม้หรือต้นไม้คือปอดของชุมชนและมีบทบาทที่สำคัญต่อการรักษา ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น การ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนของพระสงฆ์และชุมชนเป็นการทำให้พื้นที่ป่าสามารถทำหน้าที่เพื่อ การผลิตและบริการได้อย่างต่อเนื่องโดยการสนับสนุนการดำเนินโครงการจากหน่วยงานภาครัฐ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ป่าชุมชน, หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, แนวคิด 7 เสาหลัก, พระสงฆ์, ชุมชน

Abstract

The research paper consisted of the following objectives: 1) to enhance the competencies of monks and community in conserving and restoring the community forests by applying the Buddhist doctrine and the principle of seven pillars and 2) to promote the conservation and restoration of community forests for ecotourism. This is qualitative research. The target group consisted of monks and Villagers of Chaturaphak Phiman Municipality Community Roi-Et Province, altogether were 50 persons. The research tools were interview, discussion and activity forms. Group data were collected during interviews, observations, group discussions and activity recording. Data analysis from the content analysis and the descriptive method of interview data were analyzed. The results of the research showed that 1) monks and Villagers have been applied such as Faith, Jaga, Utility. Gratitude, Unity, Precepts and Itapaccayata; and the 7 pillars of the concept, namely grouping of people. forest management ecosystem arrangement products obtained from forest conservation participation of people in the community Maintaining a culture that supports forest conservation and

the succession or transmission of wood from generation to generation fit together perfectly until able to apply both concepts to design an effective community forest management plan By emphasizing the participation of monks and the community, as well as all relevant agencies. 2) forests of trees are the lung of the community with an important role in conserving the local culture and tradition, as well as enhancing the quality of life of local people. To manage forests sustainably, forests must serve as a source of food, income, employment, community ecotourism, including investment in local areas. The conservation and restoration of community forests of monks and community, therefore, enable forest areas to function as the production and service provider with the support of government agencies and local administrative organizations throughout the period of project.

Keywords: Community forest Conservation, Buddhist principles, 7 Pillars Principle, Monk, Community

บทนำ

สถานการณ์ป่าไม้ในประเทศไทยจากอดีตถึงปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-9 ไม่เอื้อต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 สรุปสาระสำคัญของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้ ฐานทรัพยากรธรรมชาติลดลงและเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้ประโยชน์เกินกว่าศักยภาพในการฟื้นตัวของระบบนิเวศ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมและการวิเคราะห์ประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจก่อนดำเนินการอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันการเข้าถึงและการจัดสรรการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติยังไม่เป็นธรรม ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง และข้อพิพาทในระดับพื้นที่ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัญหามลพิษที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและต้นทุนทางเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ไม่ยั่งยืน ส่วนเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดไว้ดังนี้ ทุนทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงทางอาหาร พลังงาน และน้ำ โดยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศเพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคพลังงานและขนส่งไม่น้อยกว่าร้อยละ ๗ ภายในปี ๒๕๖๓ เทียบกับการปล่อยในกรณีปกติ มีปริมาณหรือสัดส่วนของขยะมูลฝอยที่ได้รับการจัดการอย่างถูกหลักสุขาภิบาลเพิ่มขึ้น และรักษาคุณภาพน้ำและคุณภาพอากาศในพื้นที่วิกฤตให้อยู่ในเกณฑ์

มาตรฐาน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560)

พระพุทธศาสนามองธรรมชาติว่า โดยสาระสำคัญแล้วมีอยู่ 3 ประการคือ 1) มองเห็นธรรมชาติเป็นเรื่องรื่นรมย์ น่าชื่นชมความงาม และมีความสุขกับธรรมชาติ 2) เห็นพืชพันธุ์มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติ เป็นเพื่อนร่วมกฎของธรรมชาติอัน เดียวกันกับตน จะต้องมิเมตตาไม่ตรีต่อกัน 3) มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูลต่อการพัฒนาของมนุษย์ ทำให้เหล่านี้จะทำให้พฤติกรรมต่อธรรมชาติแวดล้อมพลิกเปลี่ยนจากความเป็นปฏิปักษ์ที่จะพิชิต ช่มเหิง รังแก เอาเปรียบธรรมชาติมาสู่ความเป็นมิตร ความเกื้อกูล และอยู่ร่วมกันด้วยดี (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542) หลักธรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ป่า สามารถนำมาปรับใช้ในการอนุรักษ์ป่า เช่น 1) จาคะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การสละ การเสียสละ การทำให้หมดไปจากตน การให้หรือยอมให้หรือปล่อยสละละวาง ที่จะทำให้หมดความยึดติดถือมั่นตัวตน หรือลดสลายความมีใจคับแคบหวงแหน การเปิดใจกว้างมีน้ำใจ การสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ การสละกิเลส (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) 2) ความกตัญญูกตเวที (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคลที่กระทำแล้วทั้งแก่ตนเองและแก่ส่วนรวม ตลอดถึงสถาบัน สัตว์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อมและพยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม (สุวรรณฐา ลิ้ม และพระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), 2563) 3) ความสามัคคี (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การเสริมสร้างความสามัคคี เป็นกระบวนการหล่อหลอมให้บุคคลในสังคม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ (ทิพวรรณ พุฒาภรณ์, 2556) 4) ศีล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เจตนางดเว้นจากการประพฤดิชั่ว ด้วยการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย มีปกติกายวาจาอยู่ในระเบียบวินัย มีปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ เป็นบ่อเกิดแห่งคุณธรรมอันเป็นความงามในเบื้องต้น เป็นข้อปฏิบัติขั้นต้นเพื่อการฝึกตนในทางพุทธศาสนา (พระมหาพงศ์ทราทิธย์ ก้องเสียง และคณะ, 2563) 5) อิทัปปัจจยตา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สิ่งที่อยู่อาศัยกันและกันเกิดขึ้น คือ สิ่งนี้เกิดขึ้นก็มีสิ่งนี้ตามมา หรือเมื่อสิ่งนี้ดับไปสิ่งนี้ก็ดับไป เกี่ยวโยงกันไปเหมือนลูกโซ่ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัจจยาการ แปลว่า อาการที่เป็นปัจจัยแก่กันมี 12 ประการ มีวิชาเป็นต้น ทั้งฝ่ายเกิด ทั้งฝ่ายดับ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551) โดยธรรมเหล่านี้ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าและสามารถนำไปบูรณาการในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชาวบ้าน การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นอย่างมากเพราะหลักธรรมคำสอน รวมถึงพระวินัยที่ทรงบัญญัติขึ้นล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น หลักธรรมทุกอย่างสามารถปรับใช้กับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ทั้งสิ้น หากมนุษย์รู้จักละอายและเกรงกลัวต่อบาป (หิริโอตตัปปะ) ก็จะไม่เกิดปัญหาทำลายธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หลักธรรมนี้จะเป็นเครื่องเตือนใจเหมือนการคุ้มครองโลกให้อยู่รอดปลอดภัยตราบนาน เท้านาน ในนโยบายการฟื้นฟูและรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน พระสงฆ์เป็นกำลังที่สำคัญ ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะผู้ที่ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดจะเป็นที่ชื่นชมของ ผู้พบเห็นและเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติดังมีพระเถรานุเถระที่ได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์เอาประเพณีมาใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ และการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่างๆ (พระอนุสรณ์ ปรกุกโม, 2558)

ด้านบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ผู้ดำเนินโครงการวิจัยได้ศึกษาจากเอกสารถึงบทบาทของพระสงฆ์ทั่วทุกภูมิภาค จำนวน 16 รูป จำแนกได้ 4 กลุ่ม มีกลุ่มนักคิด จำนวน 5 รูป พระสงฆ์กลุ่มนักวิจัย จำนวน 2 รูป พระสงฆ์กลุ่มนักต่อสู้ จำนวน 4 รูป และพระสงฆ์กลุ่มนักประสาน จำนวน 5 รูป พบว่า พระสงฆ์ทุกกลุ่มสามารถปฏิบัติสอดคล้องกับแนวคิด 7 เสาหลักได้แตกต่างกันไปในแต่ละด้าน ซึ่งแต่ละรูปแต่ละกลุ่มมีแนวทางการทำงานที่สอดคล้องกับแนวคิด 7 เสาหลักปฏิบัติได้แตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมในแต่ละพื้นที่ ส่วนบทบาทของภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนในด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากมายหลายองค์กร อาทิ มูลนิธิลูกโลกสีเขียว เป็นต้น เป็นองค์กรที่จะเสริมสร้างกำลังใจแก่ชุมชนและคนรักป่าทั่วประเทศ เพราะเห็นว่าคนเหล่านี้คือคนตัวเล็กๆ ซึ่งปฏิบัติตัวจริงที่มักไม่มีใครเห็นคุณค่า ผู้ทำงานปกป้องทรัพยากรธรรมชาติอย่างเงียบๆ สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมทุกวันนี้จะปล่อยให้เป็นเรื่องของรัฐบาลอย่างเดียวไม่ได้ ทุกฝ่ายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อสังคมที่มีคุณภาพในอนาคต พระสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องเข้ามาร่วมแก้ปัญหา ซึ่งเป็นการรักษาทั้งป่าและรักษาศรัทธาไปพร้อมๆ กัน ในส่วนของป่าชุมชนวัดป่าจตุรพักตรพิมาน อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการนำพาชาวบ้านอนุรักษ์ และชาวบ้านได้อาศัยประโยชน์เกี่ยวกับปัจจัย 4 ในการเลี้ยงชีพ เช่น เก็บอาหารป่าทำเป็นอาหาร เก็บฟืนใช้เป็นเชื้อเพลิง เป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นการได้แบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ปัญหาของการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนคือชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมทั้งสองอย่างนี้ (สมณธา คณาเจริญ, 2548)

จากหลักการและความสำคัญดังกล่าว ผู้ดำเนินโครงการวิจัยจึงมีความสนใจที่ศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้งโดยตรง เป็นต้นว่า การไม่ทำลายป่าไม้ทุกประเภทซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการห้ามพรากของเขียวหรือต้นไม้ เป็นต้นและโดยอ้อม ได้แก่ การอยู่ในป่าแบบพึ่งพาอาศัยโดยอาศัยป่าเป็นสถานที่สัปปายะในการปฏิบัติ

ธรรม ตลอดจนศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กลุ่มเป้าหมายกับการอนุรักษ์ป่าไม้และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ว่ามีวิธีดำเนินการอย่างไรบ้าง ศึกษาระเบียบวิธีปฏิบัติหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ แล้วจะได้นำองค์ความรู้ที่ค้นพบทุกส่วนมาบูรณาการ วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างเป็นรูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิด 7 เสาหลักขึ้นมา เพื่อให้พระสงฆ์ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขหรือช่วยบรรเทาปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย ปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรป่าไม้ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัญหาต้นเหตุของปัญหาอื่นๆ ของประเทศ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีเขตแดนกว้างกว่าภาคอื่นๆ และประสบปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติซ้ำซาก เพื่อเป็นเหตุจูงใจให้พระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่กำลังวิกฤติอยู่ในปัจจุบันนี้ และเพื่อนำเอารูปแบบนี้ไปบูรณาการใช้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ป่าไม้และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สภาพป่าคงอยู่คู่ประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อยกระดับขีดความสามารถของพระสงฆ์และชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิด 7 เสาหลักของพระสงฆ์
2. เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศน์

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยและดำเนินการวิจัยตามวิธีการและลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลพื้นที่โดยการสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

- 2.1 พระสงฆ์วัดป่าจตุรพักตรพิมาน 5 รูป
 - 2.2 ชาวบ้านชุมชนเทศบาลจตุรพักตรพิมาน 45 คน
- รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน 50 รูป/คน

เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายคือคัดเลือกเฉพาะผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนวัดป่าจตุรพักตรพิมาน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจบริบทของการอนุรักษ์ป่าชุมชนเป็นอย่างดี

3. เครื่องมือในการวิจัย และการออกแบบและสร้างเครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกกิจกรรม การออกแบบและสร้างเครื่องมือการวิจัย มีวิธีการและลำดับขั้นตอน ดังนี้

3.1 ศึกษาหลักการและทฤษฎีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการการพัฒนา รูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิด 7 เสาหลัก

3.2 กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ

3.3 กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

3.4 สร้างเครื่องมือการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์

3.5 นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยเสนอต่อที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ เพื่อ ตรวจสอบและให้คำแนะนำ

3.6 ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

3.7 จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมาย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

4.1 ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์ เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย

4.2 ดำเนินการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มพระสงฆ์และประชาชน ในตำบล หัวช้าง อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด

4.3 ทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า และบันทึกกิจกรรมที่ได้ดำเนินการนั้น

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเชิงเนื้อหา (Content analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลจาก การสัมภาษณ์เชิงพรรณนา (Descriptive method)

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่สำคัญและนำผลจากการวิจัยมาสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. การยกระดับขีดความสามารถของพระสงฆ์และชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู ป่าชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิด 7 เสาหลักของพระสงฆ์

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน หลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา ที่ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีดังนี้ คือ หลักศรัทธา หลักจาคะ หลักอรรถประโยชน์ หลักความกตัญญูกตเวที หลักสามัคคีธรรม หลักศีล และหลัก อิทัปปัตตจิตตา ดังนี้

1.1 หลักศรัทธา การสร้างศรัทธาของพระสงฆ์ภิกษุสงฆ์สิ่งแวดล้อมแต่ละรูปอาจมีวิธีการที่แตกต่างกันไปตามความรู้ ความสามารถ และตามสภาพปัญหาในแต่ละท้องถิ่น แต่โดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์ที่ทำงานในด้านนี้ แต่ละรูปล้วนมีอุดมการณ์อันแน่วแน่และมั่นคง ในอันที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ในสภาพเดิมอย่างยั่งยืน เพื่อสร้างผืนป่าให้เกิดความร่มรื่น ร่มเย็น เพื่อให้เป็นสถานที่ที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม ทำงานด้วยความเสียสละ มีภาวะผู้นำในทุกๆ ด้าน ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย อดทนต่อการล่วงเกินของคนที่ต่ำกว่า ยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เพียรประกอบในสิ่งนั้น กล้าที่จะลงมือทำงานตามที่ตัวเองชอบ ทำด้วยความมานะบากบั่นไม่ย่อท้อต่อปัญหาที่เผชิญ ทำด้วยหัวใจที่รู้สึกสนุกกับงาน แม้จะมีอุปสรรคก็เพียรแก้ไขโดยไม่ยอมแพ้ ตั้งหน้าทำเรื่องไปจนกว่าจะพบความสำเร็จ เมื่อชุมชนหรือชาวบ้านเห็นความตั้งใจจริง พวกเขาเหล่านั้นก็อดไม่ได้ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า

1.2 หลักจาคะ พระสงฆ์ประพฤติตนเป็นแบบอย่างและสอนชาวบ้านให้รู้จักสละสิ่งของและความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และหมายรวมถึงการสละละทิ้งกิเลส ความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความใจแคบ และการเลิก ละนิสัย ตลอดจนความประพฤติ ที่ไม่ดีที่ทำให้เกิดความเสียหาย ก่อความบาดหมางทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้น จาคะเป็นคุณธรรมที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติ มองเห็นและเอื้ออาทรต่อความทุกข์ยากและความต้องการของคนอื่น ทำให้เป็นคนไม่คับแคบ ไม่เห็นแก่ตัวแล้วให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยความเห็นอกเห็นใจ เป็นคนชอบให้ ชอบแบ่งปัน คิดถึงคนอื่นมากกว่าตัวเอง

1.3 หลักอรรถประโยชน์ พระสงฆ์และชาวบ้านได้ประพฤติตามหลักประโยชน์ 3 ได้แก่ 1) อัตตัตถะ ความเข้าใจจุดหมายเพื่อตนเอง 2) ปรัตถะ ความเข้าใจจุดหมายเพื่อผู้อื่น (สังคม) และ 3) อุภยัตถะ ความเข้าใจจุดหมายส่วนรวม คือประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งภาวะและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ซึ่งเพื่อช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษาเพื่อประโยชน์ในการเกื้อกูลหนุนตัวเองและผู้อื่น

1.4 หลักความกตัญญูตถะ พระสงฆ์มีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับทุกสรรพสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยปัจจัยในการดำเนินชีวิตเพื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและปฏิบัติศาสนกิจตามหน้าที่ของพระสงฆ์ในแต่ละวัน ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้อาศัยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปของปัจจัยสี่ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับของพระสงฆ์ ที่เรียกว่าพระวินัยบัญญัติ การรู้จักคุณค่าของดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ และการตอบสนองคุณ ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง มีธรรมะประจำจิตใจ คือ ความกตัญญูตถะที่คำสอนหรือข้อคิดเกี่ยวกับการสำนึกในการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้นมีน้อยมาก ดังนั้น จึงควรปรับทัศนคติใหม่ คือ ให้แสดงความกตัญญูต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่ามากที่สุด

1.5 หลักสามัคคีธรรม พระสงฆ์เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รัฐบาลของตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลังช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

1.6 หลักศีล พระสงฆ์สร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชน หมายความว่ามีการสร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษ ผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน การเข้าใจคำสอนในพระสูตร ช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ปัญหาที่เน้นตัวเองและการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้ หลักพุทธธรรมยังช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ (จิตสำนึก) และการปฏิบัติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นภาระที่ทุกคนต้องช่วยกัน พุทธธรรมดังกล่าว อาจสรุปลงในหลักไตรสิกขา คือ ปรับท่าทีให้เป็นมิตรกับการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนานั้นเกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

1.7 หลักอหิंपัจจยตา พระสงฆ์ประพฤติดำรงหลักการอิงอาศัยกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สายใยแห่งความสัมพันธ์นี้ นอกจากจะมีพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองแล้วยังมีพื้นฐานซึ่งทุกคนมีส่วนร่วมกันคือความเป็นเพื่อนมนุษย์

2. การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนตามแนวคิด 7 เสาหลัก

พระสงฆ์ได้ทำงานตามแนวคิด 7 เสาหลัก ประกอบด้วย 1) การรวมกลุ่มคน 2) การบริหารจัดการป่า 3) การจัดระบบนิเวศ 4) ผลผลิตที่ได้จากการอนุรักษ์ป่า 5) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 6) การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ป่า และ 7) การสืบทอดหรือการส่งไม้ต่อจากรุ่นสู่รุ่น ดังนี้

2.1 การรวมกลุ่มคน

พระสงฆ์และชุมชนได้รวมกลุ่มคนโดยการจัดกิจกรรมโครงการป่าชุมชนคุ้มบ้านเหนือหมู่ที่ 3 โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำการบริหารจัดการดูแลป่าชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างป่า สร้างคน สร้างผลงาน สร้างอาหารและรายได้ให้แก่ชุมชน และใช้ประโยชน์ร่วมกันปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนรักป่าเหมือนป่าเป็นลูกหลานของตนเองโดยการทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในการบริหารโครงการ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ให้คณะกรรมการด้านต่าง ๆ ที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อการบริหารจัดการป่าชุมชนวัดป่าจตุรพักตรพิมาน ตำบลหัวช้าง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ร่วมกันทุกฝ่ายภายใต้แนวคิด 7 เสาหลัก และมีการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าเสริมองค์ความรู้ในการบริหารจัดการป่าชุมชน

2.2 การบริหารจัดการป่า

มีการแบ่งหน้าที่ในการทำงานเพื่อความเหมาะสมตามเพศและวัย โดยกำหนดหน้าที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชนตามภารกิจต่าง ๆ ดังนี้ 1) คณะกรรมการฝ่ายศาสนา 2) คณะกรรมการฝ่ายที่ปรึกษา 3) คณะกรรมการฝ่ายบริหาร 4) คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ 5) คณะกรรมการฝ่ายแผนการรักษาแนวเขตป่า 6) คณะกรรมการฝ่ายปลูกป่าเสริม 7) คณะกรรมการฝ่ายป้องกันรักษาไฟป่า 8) คณะกรรมการฝ่ายลาดตระเวนรักษาป่า 9) คณะกรรมการฝ่ายส่งเสริมอนุรักษ์สมุนไพรในป่าชุมชน 10) คณะกรรมการฝ่ายคุ้มครองชีวิตสัตว์ป่าในป่าชุมชน 11) คณะกรรมการฝ่ายติดตามจับกุมผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบป่าชุมชน 12) คณะกรรมการฝ่ายพิธีกรรมป่า

2.3 การจัดการระบบนิเวศ

พระสงฆ์และชุมชน ได้มีการจัดระบบนิเวศน์ป่าชุมชนไว้อย่างลงตัว จากการสังเกตภายในบริเวณวัดป่าจตุรพักตรพิมาน มีการแบ่งเขตพันธุ์ไม้ไว้เป็นกลุ่มๆ อย่างเป็นส่วน เช่น ด้านทิศตะวันออกปลูกยางนา ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือปลูกต้นไทร ด้านทิศเหนือปลูกไม้ ด้านทิศเหนือปลูกยางนารุ่นใหม่ และมีที่สำหรับปลูกต้นจันทน์ขาวเฉพาะ ด้านทิศใต้ปลูกทั้งไม้ยางนา ไม้ประดู่ ไม้แดง และไม้พยุง ปัจจุบันบริเวณด้านทิศใต้ของวัดกำลังดำเนินการปลูกต้นแค และปลูกผักหวานป่าควบคู่ไปด้วย และบริเวณรอบๆ ศาลาการเปรียญ ได้ปรับปรุงภูมิทัศน์ใหม่แล้วทำการปลูกผักสวนครัวแทนไม้ประดับอื่นๆ บริเวณรอบๆ ภูมิเจ้าอาวาสที่ท่านพำนักอยู่ ก็ถูกปรับปรุงภูมิทัศน์ใหม่ โดยการปลูกไม้สมุนไพรขึ้น จำนวน 100 กว่าต้น

2.4 ผลผลิตที่ได้จากการอนุรักษ์ป่า

ความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในป่าชุมชนวัดป่าจตุรพักตรพิมาน อย่างเห็นได้ชัดภายในระยะเวลาเพียง 3 ปี ที่ชุมชนและคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ได้ดำเนินการไป ประการแรก ต้นไม้มีความเจริญเติบโตเขียวสดดงาม เพราะไม่ถูกรบกวนจากผู้ทำลายด้วยการจุดไฟเผาป่าและแผ้วถาง มีต้นไม้ขึ้นอย่างหนาแน่นเต็มป่า ประการที่สอง พื้นที่ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีย์วัตถุมากขึ้น จากการสังเกตใบไม้ที่ร่วงหล่นลงมาเป็นการเพิ่มปุ๋ยให้กับต้นไม้โดยธรรมชาติ ไล่เดือนที่อยู่ในดินก็มีที่หลบภัยและช่วยทำดินโปร่ง ช่วยทำให้ดินไม่ตาย และมีเห็ดเกิดขึ้นมากมาย ประการที่สุดท้าย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านจิตใจของคนในชุมชน เมื่อทุกคนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของป่า ต่างก็มีความรักและหวงแหน มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยกันปกป้อง ดูแลรักษาป่าในชุมชนของตนเองมากขึ้น

2.5 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

คนในชุมชนมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) ด้านการป้องกันรักษาแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน 2) การปลูกป่าเพิ่มเติม 3) การป้องกันรักษาไฟป่า

2.6 การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์

มีการตั้งคณะกรรมการฝ่ายพิธีกรรมป่าขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษาศาลเจ้าที่ หรือ ศาลปู่ตาประจำป่าชุมชนและมีการบวงสรวงตามฤดูกาล โดยนำวัฒนธรรมที่ชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติในด้านความเชื่อต่อป่าชุมชนตอนปู่ตา ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสิ่งที่จะสามารถดลบันดาลให้เกิดผลต่อชุมชนในด้านต่างๆ และเป็นวัฒนธรรมที่ชุมชนได้นำมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งซึ่งจะสามารถอนุรักษ์ป่าชุมชนวัดป่าจตุรพักตรพิมานไว้ได้จนถึงทุกวันนี้

2.7 การสืบทอดหรือการส่งไม้ต่อจากรุ่นสู่รุ่น

พระสงฆ์กลุ่มเป้าหมาย กล่าวว่า “แม้ว่ากิจกรรมส่วนใหญ่การอนุรักษ์ป่าไม้จะมีผู้เข้าร่วมส่วนมากเป็นผู้นำในชุมชนทุกระดับ ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐ และองค์กรเอกชนอื่นๆ เข้ามาร่วมกันปลูกต้นไม้ในวันสำคัญทางศาสนาและในวันสำคัญต่าง ๆ และทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นก็ตาม” แต่ส่วนหนึ่งที่ไม่เคยมองข้ามคือ โรงเรียน คณะกรรมการได้ทำหนังสือเชิญผู้อำนวยการสถานศึกษา ครู และนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ซึ่งเด็กนักเรียนถือว่าเป็นกำลังหลักที่จะพัฒนาประเทศชาติในอนาคตอันใกล้ ต้องการให้เยาวชนเหล่านั้นได้มีโอกาสรับทราบข้อมูลผ่านกิจกรรมทางสังคมและได้รับความร่วมมือจากผู้ประกอบการสถานศึกษาแทบทุกครั้ง แต่การส่งทอดหรือส่งไม้ต่อที่ชัดเจนก็คือ การให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนรับผิดชอบไปพร้อม ๆ กับผู้ปกครองทุกครัวเรือน

3. การส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

พระสงฆ์และชุมชนมีพื้นที่เป้าหมายที่ชัดเจน มีการประสานความร่วมมือเชื่อมโยง ในการสร้างเครือข่ายเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยไปสู่การพัฒนาแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวระบบนิเวศวิทยา ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน เกิดความร่วมมือกันในการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิทยา ฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในวัด หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา กรมป่าไม้ ป่าไม้ จังหวัด ที่ดินอำเภอ กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดกิจกรรมการบวชป่า/ปลูกป่า โดยพระครูสมหมาย อดุลสัทโธ, ดร. หัวหน้าโครงการ ได้ทำหนังสือเชิญ/นิมนต์ คณะกรรมการเข้าร่วมรับฟังแนวทางในการดำเนินงานเสร็จแล้วก็เข้าสู่กิจกรรมการบวชป่า/ปลูกป่า ซึ่งการดำเนินงานกิจกรรมในครั้งนี้ คณะผู้ดำเนินงานสามารถทำงานได้ตามแผนคือ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งด้านการบวชป่า/ปลูกป่า ประมาณ 100 ต้น อาทิ ต้นมะค่า ต้นยางนา ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นแดง ต้นพยูง ต้นขี้เหล็ก ต้นแคป่า ต้นเพกา ต้นสะเดาหวาน ต้นจำปี ต้นทองอุไร และต้นผักหวาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์โครงการให้สาธารณชนได้ทราบ เพื่อมีความสนใจใน

การศึกษาฐานและมาเยี่ยมชมป่าชุมชน สำหรับการติดตามประเมินผล มุ่งไปที่การนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถตอบโจทก์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับนโยบายรัฐในการพัฒนา แก้ปัญหา และเป็นอีกทางเลือกในการสร้างรายได้ให้ประชาชนในชุมชนและสังคม ผลผลิตที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ โดยสรุปคือ ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิม มีแหล่งอาหารที่สามารถให้ผลผลิตตามฤดูกาล พระสงฆ์และชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนมากขึ้นและมีความตระหนักในการอนุรักษ์ป่าและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างรู้คุณค่า ชุมชนที่แหล่งอากาศบริสุทธิ์ พระสงฆ์มีแหล่งปฏิบัติที่เป็นธรรมชาติ และป่าได้กลายเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน สถานศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

อภิปรายผล

การวิจัยการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวคิด 7 เสาหลักของพระสงฆ์และชุมชนวัดป่าจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีประเด็นสำคัญที่ได้ค้นพบคือการที่จะฟื้นฟูและการอนุรักษ์ป่าไม้ให้ได้ผลอย่างยั่งยืนนั้นจะต้องมีการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับประชาชนในชุมชนแต่ละท้องที่เสียก่อน เพราะการรักษาป่าที่ยั่งยืนและประสบผลสัมฤทธิ์ได้มากที่สุดนั้นจะต้องเริ่มที่การปลูกจิตสำนึกที่ใจคนก่อนแล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง การสร้างความตระหนักให้พระสงฆ์และประชาชนได้เห็นคุณค่าป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติว่ามีความสำคัญต่อระบบนิเวศเป็นอย่างมากทั้งด้านการรักษาอุณหภูมิของโลก การรักษาปริมาณน้ำฝน ทำให้เกิดต้นน้ำลำธารและกระแสน้ำไหลตามปกติ ช่วยทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ ป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ทำให้สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ ทั้งยังช่วยให้อากาศชุ่มชื้น นอกจากนี้ป่าไม้ยังช่วยให้เกิดพืชพันธุ์ไม้อื่นและสัตว์ป่า เพราะป่าไม้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การรักษาป่านั้นถึงแม้ว่าเราจะมีมาตรการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นจารีตประเพณี ความเชื่อสังคม กฎหมายและข้อห้ามต่างๆ ก็ตาม แต่ถ้าคนไม่ปฏิบัติตาม กฎเหล่านั้นก็คงจะไร้ความหมาย ดังนั้น คณะผู้ดำเนินงานจึงได้นำประเด็นที่ได้ค้นพบจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาเชื่อมโยงเครือข่ายในการอนุรักษ์และนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. พระสงฆ์และชุมชนกลุ่มเป้าหมาย ได้มีการประยุกต์หลักธรรมและแนวคิด 7 เสาหลักเข้าด้วยกันอย่างลงตัว จนสามารถนำแนวคิดทั้ง 2 มาออกแบบแผนการบริหารจัดการป่าชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นที่การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชนพร้อมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเป็นสำคัญ สำหรับมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างรัฐกับราษฎรในชุมชน มีวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับงานวิจัยของทศพล พงษ์ตะ และคณะ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน

บ้านป่าซางวิวัฒน์ ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของบ้านป่าซางวิวัฒน์ ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีการดำเนินการผ่านกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ได้แก่ การปลูกป่าและการบวชป่า การทำฝาย การทำแนวกันไฟ การสำรวจสภาพป่าและพันธุ์ไม้และการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ทศพลพงษ์ดี และคณะ, 2562)

2. ป่าไม้หรือต้นไม้คือปอดของชุมชนและมีบทบาทที่สำคัญต่อการรักษาประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นการจัดการป่าที่ยั่งยืนจะต้องทำให้ป่าสามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งรายได้ แหล่งจ้างงาน แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ของชุมชน รวมถึงการลงทุนต่าง ๆ ในท้องถิ่นดังนั้น การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนของพระสงฆ์และชุมชน จึงเป็นการทำให้พื้นที่ป่าสามารถทำหน้าที่เพื่อการผลิตและบริการได้อย่างต่อเนื่องโดยการสนับสนุนการดำเนินโครงการจากหน่วยงานภาครัฐ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ พระสงฆ์และกลุ่มเป้าหมายอาศัยแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนของ สคาร ที่จันทิก ที่ว่า “หลักของการฟื้นฟูป่าไม้นั้นจะต้องวางแผนและดำเนินงานให้ครบขั้นตอน ตั้งแต่ทำให้ต้นไม้ตั้งตัวเกิดขึ้นมา การดูแลรักษาให้ต้นไม้เติบโต และการหาแนวทางใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าที่เรากำลังฟื้นฟูขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง (สคาร ที่จันทิก, 2559)

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิด 7 เสาหลักของพระสงฆ์และชุมชนวัดป่าจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด” ได้องค์ความรู้ใหม่เป็นโมเดล AFLP แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

A-Abundant การปลูกป่ามีผลทำให้ผืนป่ามีจำนวนต้นไม้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งมีความอุดมสมบูรณ์ในอนาคต ทั้งนี้ต้องใช้ระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี ป่าจึงจะมีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร ความอุดมสมบูรณ์จะมากขึ้นตามลำดับเมื่อต้นไม้เจริญเติบโตอย่างเต็มที่ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลากว่า 10 ปีขึ้นไป

F-Food source ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ได้เป็นแหล่งอาหารที่สามารถให้ผลผลิตตามฤดูกาล โดยเฉพาะฤดูฝนอาหารป่าจะมีมากกว่าฤดูอื่นๆ เพราะพืชในป่าได้ความชุ่มชื้นจากน้ำฝน อาหารป่าที่พบทั่วไป เช่น ดอกกระเจียวป่า เห็ด ผักป่า รวมทั้งสัตว์ป่าขนาดเล็กบางชนิด เช่น กะปอม แยม เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้เก็บพืชจากป่าไปทำเชื้อเพลิงอีกด้วย

L-Learning center ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ได้กลายเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนสถานศึกษาและผู้สนใจทั่วไป โดยเฉพาะสถานศึกษาในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงสามารถนำนักเรียน นักศึกษามาศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับนิเวศน์ ซึ่งจะเป็นการได้ศึกษาจากประสบการณ์จริง โดยป่าชุมชนจะมีคณะกรรมการป่าชุมชนคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับองค์ความรู้ของป่า

P-Promote ecotourism ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์จะกลายเป็นสถานที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในอนาคต ทั้งนี้พระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐได้ช่วยกันรณรงค์ผืนป่าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในสื่อสังคมออนไลน์และทำกิจกรรมของวัดที่ผืนป่า เพื่อให้คนทั้งหลายได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับป่าและมีความสนใจที่จะมาศึกษาท่องเที่ยวดูความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์

สรุป/เสนอแนะ

ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่สำคัญและนำผลจากการวิจัยมาสรุปตามลำดับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ 1) พระสงฆ์และชุมชนกลุ่มเป้าหมาย ได้มีการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ หลักศรัทธา หลักจาคะ หลักอรรณพประโยชน์ หลักความกตัญญูกตเวที หลักสามัคคีธรรม หลักศีล และหลักอิทัปปัจจยตา เข้ากับแนวคิด 7 เสาหลักเข้าด้วยกันอย่างลงตัว จนสามารถนำแนวคิดทั้ง 2 มาออกแบบแผนการบริหารจัดการป่าชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นที่การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชนพร้อมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเป็นสำคัญ 2) ป่าไม้หรือต้นไม้คือปอดของชุมชนและมีบทบาทที่สำคัญต่อการรักษาประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นการจัดการป่าที่ยั่งยืนจะต้องทำให้ป่าสามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งรายได้ แหล่งจ้างงาน แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ของชุมชน รวมถึงการลงทุนต่างๆ ในท้องถิ่น ดังนั้น การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนของพระสงฆ์และชุมชน จึงเป็นการทำให้พื้นที่ป่าสามารถทำหน้าที่เพื่อการผลิตและบริการได้อย่างต่อเนื่องโดยการสนับสนุนการดำเนินโครงการจากหน่วยงานภาครัฐ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ ส่วนข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปมีดังนี้ 1) ควรศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างรูปแบบการอนุรักษ์ป่าไม้และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มเป้าหมายในชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทว่ามีรูปแบบในการอนุรักษ์ป่าไม้หรือการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร 2) ควรศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอนุรักษ์ป่าไม้และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มเป้าหมายในแต่ละชุมชนเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนให้เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน 3) ควรศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์กับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในด้านอื่นๆ เช่น การแก้ปัญหาที่กำลังวิกฤตอยู่ในปัจจุบันคือปัญหาเกี่ยวกับด้านขยะ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนทั่วประเทศอยู่ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์จะมีวิธีการหรือควรใช้รูปแบบใดบ้างในการบริหารจัดการกับปัญหานี้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- ทศพล พงษ์ตะ และคณะ. (2562). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าซาง วิวัฒน์ ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วารสารการเมืองการปกครอง, 9(3), 71-94.
- ทิพวรรณ พงศ์ภรณ์. (2556). การเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมไทย. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ , 2(3), 92-107.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). การพัฒนาที่ยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 6) กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระมหากษัตริยาธิเบศร์ ก้องเสียง และคณะ. (2563). ศิลหัตถ์เครื่องมือพัฒนาบุคลิกภาพ. วารสาร รัตนปัญญา, 5(2), 271-279.
- พระอนุสรณ์ ปรุกโกโม. (2558). ศึกษาการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 4(2), 316-317.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สคาร ทิฉันทิก. (2559). หลักของการปลูกฟื้นฟูป่า. เรียกใช้เมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://www.facebook.com/permalink>.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 32) นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ .
- สมณฑา คณาเจริญ. (2548). ศรัทธาในพระพุทธศาสนา. วารสารวงการศึกษา, 2(18), 98-101.
- สุวรรณฐา สิม และพระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน). (2563). แนวทางส่งเสริมกตัญญูทศวิถีในสังคมไทย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 7(2), 424-434.